

7 Förslag till åtgärder

Dagens landskap uppvisar ett tidsdjup med äldre strukturer, från förhistoriska gravar till 1800-1900-talens industri- och bostadsbebyggelse.

De åtgärder som sätts in för att skydda kulturmiljön bör främst vara bevarande, i andra hand anpassande och därefter kompenserande i de miljöer där ingrepp inte kan undvikas.

Lokalisering och utformning av järnväg måste anpassas för att säkerställa att kulturmiljön inte påverkas. Detta kan genomföras genom att gestaltungsprinciperna grundas i kulturmiljöns värden och kulturmiljökompetens medverkar vid såväl lokalisering som vid utformning.

7.1 Arkeologi - fortsatt arbete

Enligt kulturmiljölagen 1988:950 (KML) är det förbjudet att utan tillstånd rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller genom bebyggelse, plantering eller på annat sätt ändra eller skada en fornlämning. Alla fornlämningar är skyddade genom kulturmiljölagen. Förekommande fornlämningar inom utredningskorridoren har redovisats i kapitel 1.7 ovan.

Tabell 3: Objekt från utredning steg 1 som enligt länsstyrelsen behöver utredas i en steg 2.

Nummer	Typ	Kommentar
Utredningsobjekt 2	Boplatsläge	Utredning steg 2 behövs för att avgöra områdets fornlämningsstatus
Utredningsobjekt 3	Boplatsläge	Utredning steg 2 behövs för att avgöra områdets fornlämningsstatus
Utredningsobjekt 4	Boplatsläge	Utredning steg 2 behövs för att avgöra områdets fornlämningsstatus
Utredningsobjekt 5	Fyndplats för flinta L1988:2205	Utredning steg 2 behövs för att avgöra områdets fornlämningsstatus

Under 2022 utfördes en arkeologisk utredning (steg 1) vid järnvägs-korridoren efter beslut från länsstyrelsen. Utredningsområdet för den arkeologiska utredningen är större än själva järnvägskorridoren för järnvägen. Totalt fem områden identifierades som tidigare ej registrerade lämningar och områdena utgörs av troliga boplatslägen, se Tabell 3 och Tabell 4 nedan samt figur 147. Utöver de nyupptäckta områdena tillkommer L1968:2205 som idag är en övrig kulturhistorisk lämning. Enligt meddelande från länsstyrelsen behöver den vid en exploatering utredas vidare för att avgöra om dess status behöver ändras.

Vid Lackarebäck påträffades ett område (FU-objekt 1) dikt an och väster om fornlämningen L1968:1803 som är en boplat. Området ligger på ett platåläge i anslutning till Lackarebäcks gård och från platån sluttar marken på södra sidan brant ner i en bäckravin.

Omkring 300 meter sydväst om platån finns en registrerad fyndplats för flintor (L1968:2205), bedömd som övrig kulturhistorisk lämning (utredningsobjekt 5). Vid en arkeologisk utredning hittades enstaka slagna flintor i form av avslag och spånfragment. Lämningen behöver, enligt meddelande från länsstyrelsen, utredas inför en eventuell exploatering.

Vid villa Korndal och i den stora trädgården kring villan finns områden för potentiella boplatslämningar. Utifrån de skilda höjdförhållandena delas de in i två delar. Den första delen (utredningsobjekt 1) är belägen på de högre belägna delarna av parkmiljön kring Villa Korndal samt parkeringsplatsen norr om det inhägnade parkområdet, har utgått. Den

Tabell 4: Objekt kan kräva arkeologisk förundersökning om de påverkas av projektet.

Nummer	Typ	Kommentar
FU-objekt 1	Boplatsläge	Ligger dikt an en registrerad lämning, L1968:1803, boplat och kan antas vara en del av denna.
FU-objekt 2 L1968:2283	Gravfält	
FU-objekt 3 L1968:2022	Boplat	Fynd av flintavslag över ytan

andra delen av området (utredningsobjekt 2) utgörs av den västra delen av parkmiljön kring villa Korndal samt området kring Tibellska villan, en tjänstemannabostad som ligger i parkens sydvästra del.(Utredningsobjekt 1 har utgått på grund av minskat markanspråk)

Vid Sandbäck, på en avsats i sluttning med sandbotten, finns ett möjligt boplatsläge (utredningsobjekt 3). Ytterligare ett bra boplatsläge finns ungefär från Råvekärrsgatan och söderut (utredningsobjekt 4). Ytan utgörs huvudsakligen av äldre jordbruksmark och sluttar åt väster ner mot Kålleredsbäcken. Väster om järnvägskorridoren finns fornlämningen L1968:2022 (FU-objekt 3) som är en boplat. Om denna skulle beröras av arbetena krävs en arkeologisk förundersökning enligt länsstyrelsen.

Länsstyrelsen kan komma att fatta beslut om fortsatta arkeologiska insatser enligt kulturmiljölagen om områdena från den arkeologiska utredningen steg 1 riskeras att påverkas.

Ett kulturarvsmål är att så långt som möjligt undvika intrång i fornlämningar av såväl järnvägsanläggning, tillhörande servicevägar, upplag och övrig markpåverkan. Eventuell påverkan på fornlämningar behandlas i miljökonsekvensbeskrivning. De forn- och kulturlämningar som riskerar att komma att påverkas i samband med anläggandet av järnvägen sträckan Almedal-Möln dal är de fyra lämningar som finns redovisade i kapitel 1.7, se figur 13 på sida 6. Ytterligare fornlämningar kan komma att påverkas om nya fornlämningar påträffas vid en arkeologisk utredning steg 2.

Om ingrepp i fornlämning inte kan undvikas måste Trafikverket ansöka hos länsstyrelsen om tillstånd till ingrepp. Länsstyrelsen får ge tillstånd om undersökning och borttagande av fornlämning enligt kulturmiljölagen 2 kap 12§ endast om exploateringsintresset väsentligt väger över fornlämningens bevarandeböj. Ett sådant tillstånd är förenat med arkeologiska undersökningar för att slutdokumentera fornlämningen innan borttagande: arkeologisk förundersökning, arkeologisk undersökning. Exploatören, Trafikverket, är den som står för kostnaderna för de arkeologiska undersökningarna.

Om en fornlämning, kulturlager eller fynd påträffas under grävning eller annat arbete, ska arbetet omedelbart avbrytas. Den som leder arbetet ska omedelbart anmäla förhållandet till Trafikverket som för frågan vidare till länsstyrelsen.

7.2 Byggnader – fortsatt arbete

Vid byggnadsinventeringen klassificerades 10 byggnader med mycket högt kulturhistoriskt värde. De är markerade med blått i kartan i kapitel 4.4. I denna kategori ligger villa Korndal. Den tillhörande parken skapades vid samma tid som en integrerad komponent i miljön och har därför ett mycket högt kulturhistoriskt värde. Parkens värde består dels i att den har ett högt egenvärde som en välbevarad engelsk park, men också i att den ger en genuin inramning till bebyggelsen på platsen.

24 byggnader klassificerades med högt kulturhistoriskt värde. De är markerade med grönt på kartan i kapitel 4.4.. Dessutom klassificerades 20 byggnader med ett visst kulturhistoriskt värde. De är markerade med gult på kartan i kapitel 4.4.

De blå och gröna kategorierna utgör välbevarade miljöer värdefulla för förståelsen av Mölndals historia. Man bör därför sträva efter att bevara dessa intakta. Om byggnaderna riskerar att påverkas bör man i första hand försöka minimera den negativa påverkan genom upprättande av kontrollplaner under byggtiden och väl genomtänkt gestaltning av eventuella förändringar i närmiljön. Om påverkan inte kan undvikas bör byggnaden/miljön dokumenteras noggrant innan eventuell rivning eller flytt.

Om projektet innebär att man måste genomföra fasadnära buller-skyddsåtgärder bör dessa genomföras i samarbete med antikvarisk kompetens för att säkerställa att åtgärderna inte påverkar byggnadernas kulturhistoriska värden negativt.

Dessutom behöver eventuella effekter av vibrationer och grundvattenförändringar uppmärksammas så att dessa inte påverkar kulturhistoriska värden negativt.

7.3 Landskapet – fortsatt arbete

Rubriken landskap inkluderar i den här rapporten karaktärsområdena årum, kommunikationer, dalsidor och höjder, industri- och verksamhetsområden, bostadsbebyggelse samt biologiskt kulturarv. Områdena har vitt skilda karaktärer men har det gemensamt att de är relativt ystora. Några saknar en klart definierad avgränsning.

Karaktärsområdena dalsidor och höjder är relativt tåliga för enstaka påverkan. Vid längre sammanhängande påverkan bör man i möjligaste mån sträva efter genomsiktighet och luftighet i nya strukturer. Övriga karaktärsområden har en högre känslighet och vid det fortsatta arbetet är det av vikt att de värdebärande uttrycken för respektive grupp beaktas.

Karaktärsområdena årum och kommunikationer är långa och smala vilket gör dem känsliga för påverkan. Här är det viktigt att gestaltningen av eventuella förändringar tar hänsyn till såväl hela karaktärsområdet som den avgränsade del där förändring är aktuell. Det är viktigt att den historiska läsbarheten finns kvar vid en eventuell ändring och att kommunikationslederna behåller sin sträckning för att inte bryta den historiska kontinuiteten.

Om en historisk vägsträcka ändå behöver ändras skulle det vara värdefullt att undersöka dess tidigaste historia genom en arkeologisk undersökning vid det parti som ska tas bort. Det skulle också stärka vägshistorien och vägens upplevelsevärden om en varsam renovering av stenvalvsbron och milstenen, som är belägna i höjd med Råvekärr, genomfördes som en del i projektet. Vägen saknar lagskydd enligt KML då den inte är varaktigt övergiven utan fortfarande är i bruk. Det finns dock inget som hindrar en frivillig undersökning.

Kopplingen mellan industrier och ån behöver fortsatt vara läsbar. Vid en förändring av årummet är det viktigt att gestaltningen stärker dess värde och inte reducerar det. Innan eventuella förändringar av ån genomförs behöver ån inventeras och dokumenteras för att identifiera eventuella hittills okända lämningar. Förändringars negativa påverkan kan lindras genom en omsorgsfull gestaltning baserad på historiska värden, genomtänkt skötsel och framtagande av informationsmaterial som behandlar åns värden och betydelse.

Karaktärsområde industri- och verksamhetsområden speglar industrins långa och betydelsefulla historia i området. Många äldre industrimiljöer har idag försvunnit och det är viktigt att de som är kvar bevaras i ett skick och i en omgivning som gör det möjligt att avläsa dess historia.

Karaktärsområde bostadsbebyggelse har ett mycket varierat uttryck och tidsspann som sträcker sig från enstaka särpräglade villor till områden med enhetliga flerbostadshus. Eventuell påverkan bör ta hänsyn till det aktuella objektets karaktär och miljö. Även mindre förändringar i detaljer kan få en stor betydelse för läsbarheten.

Vid en eventuell påverkan på karaktärsområde biologiskt kulturarv är det viktigt med en inledande inventering av det aktuella området för att identifiera och dokumentera kulturhistoriska värden. Vid Lackarebäck och villa Korndal är det angeläget att en eventuell omgestaltning lyfter fram områdets kvarvarande värden samtidigt som den harmoniserar med de ursprungliga gestaltungsprinciperna. Grundstrukturer och element bör i möjligaste mån tas till vara i den nya gestaltningen. Vid Sandbäck bör man sträva efter att behålla en öppen karaktär för att påminna om områdets ursprungliga användning som jordbruksmark.

8 Källor

8.1 Skriftliga källor

Bramstång Plura, Carina; Munkenberg, Betty-Ann; Rosén, Christina. 2015 Kulturarvsanalys. Samrådshandling för val av lokaliseringsalternativ för projekt Göteborg–Borås, etapp Almedal–Mölnlycke, Västra Götalands län. Statens historiska museer.

Danvik, Sven (red.) 1946. Mölndal 1922-1947. Mölndal: Drätselkontoret.

Eriksson, Daniel; Wallman, Kristina. Mats&Arne arkitektkontor. 2016. Planeringsunderlag, kulturhistorisk stadsbildsanalys, detaljplan för kontor, handel m.m. vid grafiska vägen, etapp 2 i Kallebäck, 2016-09-12. Stadsbyggnadskontoret: Göteborgs stad.

Jonsson, Marie. 2017. Åtgärdsområde Mölndalsån. VaKul Etapp II. Länsstyrelsen Västra Götaland.

Krus Anna; Ottander Jan. Kulturmiljöer i Mölndal, Kållerød & Lindome. 2000. Mölndal: Certus Tryckeri AB.

Kulturmiljöprogram Mölndals stad. 2018. Mölndals stad.

Lilienberg, Albert. 1928. Stadsplan. Stadsbyggnadsförvaltningen, Mölndals stad.

Lindgren, Anette, Peter, Sanja, Reuter Metelius, Anna. Moderna Göteborg, Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse volym tre. 2017. Göteborgs stad. <https://goteborg.se/wps/portal/start/byggande--lantmaterie-och-planarbete/kommunens-planarbete/verktyg-for-stadsplanering-2/kulturhistorisk-miljo/bevarande-program>. 2022-09-29.

Lönnroth, Gudrun (red). Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse, volym ett och två. Bevarandeprogram Göteborgs stad. 1999. <https://goteborg.se/wps/portal/start/byggande--lantmaterie-och-planarbete/kommunens-planarbete/verktyg-for-stadsplanering-2/kulturhistorisk-miljo/bevarande-program>. 2022-09-29.

Mölndals hembygdsförening. 1993. Mölndal: lantbruks- och trädgårdsstad under omvandling. Mölndal: Mölndals hembygdsförening.

Plankarta över Villa-Parken vid Korndal. 1895. Aug Isberg. Föreningsarkivet Sydvästra Götaland.

Rosén, Christina, Alexandersson, Kenneth. 2022. Boplatslägen och hägnader – Järnväg mellan Almedal-Mölndal. Rapport 2022:127. Arkeologerna, Statens historiska museer.

Strannelind, Maria. 1994. Mölndalsåns dalgång. Göteborg.

Trafikverket 2022. Byggnadsinventering kulturhistoriska värden, ny järnväg Göteborg- Borås, Delen Almedal-Mölndal, Ramboll - Tyréns.

Trafikverket 2022. Kulturmiljöanalys, bilaga till Miljökonsekvensbeskrivning, Göteborg-Borås, en del av nya stambanor, KVM forum genom Ramboll.

Trafikverket 2020. Landskapskaraktärsanalys Göteborg Borås, en del av nya stambanor. Järnvägsplan, Lokaliseringsutredning.

Trafikverket 2015. Samrådshandling för val av lokaliseringsalternativ för projekt Göteborg-Borås, etapp Almedal-Mölnlycke, Västra Götalands län

8.2 Digitala källor

Digitalt museum. <https://digitaltmuseum.se>. 2022-12-22

Föreningsarkivet i sydvästra Götaland. <https://digitaltmuseum.se/owners/S-FSG>. 2022-12-22

Göteborgs stadsmuseum. Historiska foton. <https://samlingar.goteborgsstadsmuseum.se/carlotta/web>. 2022-12-22

Lantmäteriet. Historiska kartor. <https://historiskakartor.lantmateriet.se/>. 2022-12-22

Länsstyrelsen Västra Götaland. VaKul- vattenförvaltning och kulturmiljö- i västerhavets vattendistrikt . <https://ext-geoportal.lansstyrelsen.se/standard/?appid=023f6d-de755f41c5a719b111ddfb80ed>. 2022-12-22

Mölndalsposten. <https://www.molndalsposten.se/folk/sju-fantastiska-flygbilder-pa-det-gamla-molndal-kanner-du-igen-dig-1.71599783>. 2022-12-22

Riksantikvarieämbetet. Fornsök. <https://app.raa.se/open/fornsok/>. 2022-12-22

Riksantikvarieämbetet. Riksintressen för kulturmiljövården – Västra Götalands län. https://www.raa.se/app/uploads/2022/11/V%C3%A4stra-G%C3%B6taland-O_riksintressen.pdf. 2022-12-22

8.3 Kartor

Forsåker/Sandbäck. Laga skifte 1844. 14-fäs-128

Kärra/Högegården. Laga skifte 1866. 14-fäs- 213

Mölndal ängar. Laga skifte1861.14-fäs-182

Åby ängar. Enskifte1826.14-fäs-425

Ekonomiska kartan 1968. Kållerød. J133-6B8f68

Ekonomiska kartan 1975. Mölndal. J133-6B9e75.

Ekonomiska kartan 1976. Råda. J133-6B9f76.

Ekonomiska kartan 1975. Göteborg. J133-7B0e75.

Enerbacken. Storskifte 1771. N24-12:1

Forsåker. Geometrisk avmätning 1726. N24-13:1.

Forsåker. Storskifte 1771.N24-13:2.

Forsåker. Enskifte1827.14-fäs-81.

Forsåker/Sandbäck. Laga skifte1844.14-fäs-128.

Fässberg. Storskifte 1759.14-fäs-15.

Fässbergs socken. Vattenvägar 1718. N24-1.2.

Fässbergs socken. Geometrisk avmätning 1694. N24-1:1.

Göteborgs stad. Werming atlas, kopparstick 1809. WE-38.

Holmen. Storskifte1822.14-fäs-126

Kallebäck. Laga skifte 1869. 14-örg-153.

Kallebäck. Storskifte 1765.14-örg-13.

Kallebäck. Laga skifte1865.14-örg-144.

Krokslätt. Laga skifte1842.14-fäs-132.

Kråkstorp. Storskifte 1773.14-fäs-28.

Kärra, Hökegården. Laga skifte 1866.14-fäs-213.

Lackarebäck. Skiftesförrättning 1868.14-fäs-220.

Mölndal. Enskifte 1827.14-fäs-81.

Mölndal. Laga skifte1861.14-fäs-182.

Mölndal. Storskifte 1773.14-fäs-29.

Mölndal. Storskifte 1773. 14-fäs-28.

Rävekärr. Laga skifte 1833. 14-fäs-110.

Rävekärr. Storskifte 1766.14-fäs-18.

Mölndal. Storskifte 1795.14-fäs-86.

Åby. Enskifte 1826.14-fäs-425

Trafikverket, 405 33 Göteborg. Besöksadress: Vikingsgatan 2-4.
Telefon: 0771-921 921, Texttelefon: 020-600 650

www.trafikverket.se